

אחרי מות

עופר אדרת

חוקר העולם הקלאסי

פרופ' ישראל שצמן,
היסטוריון
1934-2017

צילום: טס שפלן

כמעט כל סטודנט להיסטוריה, שלמד באוניברסיטאות בישראל כעשורים האחרונים, נתקל בספרו של פרופ' ישראל שצמן, "תולדות הרפובליקה הרומית", שראה אור ב-1990. הספר המקיף ועב הכרס (כ-700 עמודים) שחיבר, היה חלק מסדרת המופת "תולדות העולם הקלאסי" (הוצאת מאגנס), שנועדה לקהל הישראלי.

ההיסטוריון פרופ' אוריאל רפפורט כתב, כי במוקד עבודתו של שצמן היתה ההכנה שאין דרכים קלות ואין קיצורי דרך במחקר. "יסודיות, מיצוי הידע הקיים, דייקנות ובהירות מאפיינים את חיבוריו", כתב רפפורט. גם סטודנטים שלא גילו עניין רב בעת העתיקה מצאו ערך בספרו של שצמן, שהיה מקור המידע הרחב והרציני ביותר שנכתב בעברית על רומא העתיקה.

שצמן, שנוולד ב-1934, גדל בבנימינה. משפחת אביו, אשר שצ'מן, היתה ממייסדי בנימינה וזכרון יעקב. דודה של אמו, דבורה, היה חוקר הגניזה הקהירית שניאור זלמן שכטר. ב-1956 עבר לירושלים ולמד היסטוריה באוניברסיטה העברית. במקביל, לימד בגימנסיה העברית רחביה. ב-1967 כתב עבודת דוקטורט שעסקה במצבם הכלכלי של הסנטורים הרומאים מסוף המלחמה הפונית השנייה ועד נפילת הרפובליקה. בהמשך היה למרצה והתקדם עד דרגת פרופסור מן המניין באוניברסיטה. בין 1979 ל-1984 היה סגן נשיא האוניברסיטה הפתוחה לעניינים אקדמיים, וכתב במסגרתה את הספרים "האימפריה הרומית ומורשתה", ו"רומא, אימפריאליזם ואימפריה". שצמן גם ערך ספרים, בהם "האנציקלופדיה של העולם הקלאסי" ו"תולדות מלחמת היהודים ברומאים".

בין 1990 ל-1997 היה מנהל הספרייה הלאומית, ופעל להעשרת אוספייה בפריטים מרוסיה אחרי נפילת הקומוניזם. ב-1993 הוא החליט לא לרכוש את כתבי היד של יהודה עמיחי מבית המכירות סות'ביס. "לצערי, במצב הנוכחי, כשאני לוקח כחשבון צרכים אחרים, איני רואה אפשרות שנוכל לרכוש את האוסף", כתב בהחלטה, שעורר ררה לימים מחלוקת. "שצמן ערך את הבדיקות הכספיות והתברר לו שהספרייה לא תוכל לעמוד בסכום", אמר לימים רפי וייזר, מנהל מחלקת כתבי יד בספרייה. שוויו של האוסף הוערך אז ב-200 אלף דולרים, והוא נמכר לבסוף לאוניברסיטת ייל בארה"ב.

התעניינותו בנושאי צבא ומלחמה ברומא הביאה את שצמן לכתוב גם על הצבא הרומי בארץ ישראל. משם המשיך לכתובה על תולדות ישראל בימי הבית השני, ובכלל זה על צבאות החשמונאים והורדוס. "התפנית בנושאי מחקריו של ישראל אינה רק עניין ביבליוגרפי, אלא... גם עניין ביוגרפי", כתב רפפורט. "בן הארץ במוכח העמוק של המלה, ואחר שרעה בשדות זרים, שב לשדות ארצו, והוא בא מצויד במיטב הכלים".

הוא מת ב-24 באוקטובר, והותיר את אשתו תחיה, שלוש בנות ושלוש נכדות. בנו, עומר, נהרג ב-2005 בתאונת דרכים.